

A „foghíjas” várról II.

Mi legyen a „foghíjas” várral? Vajon az üressé rombolt telkeken az elpusztult házak stílusában építsük-e az újat, vagy emeljünk helyettük modern épületeket?

E kérdésekkel zártuk előző cikkünket, s nem könnyű válaszolnunk.

A *stílus* latin szó, eredetileg az íróvesz-zőt, az írást, az írásmódot jelentette. Ma általában a kifejezés művészetét értjük rajta, akár az egyes embernek, akár a művészetek egy-egy ágának vagy irányzatainak, akár a történelmi időszakoknak egész korszakot visszatükröző sajátos kifejezőmódjáról van szó.

Az *építészeti stílusok* ugyancsak koruk szemléletét, gondolkodásmódját, ízlését, anyagi és szerkezeti felkészültségét, munkamódszereit mutatják. A stílust tehát a kor szüli, s a jó építész művével korát fejezi ki, azt szolgálja.

Ezt tették valaha a Várnegyed közép-kori, barokk vagy klasszicista építő-mesterei is, és ezért hangzik indokolt-nak, ha egyik ma élő építésünk így szól:

„A magam korának szerkezeteivel, anyagaival, formáival elégittem ki a mai kor igényeit. Az új házak stílusát a Várnegyedben sem szakítom el a XX. századtól, mert nem múze-umnak, hanem Bu-dapest egyik élő városrészének te-kintem. Ezért nem érdekel a Várbeli környezet, hangu-lat, történelmi le-vegő és romantika sem; a XX. szá-zad építményei megférnek a rég porladó mesterek kőműves jelei mel-lett. Utódainknak így nemcsak a kő-zépkor, a barokk vagy más korszak emlékei jutnak majd örököül, ha-nem a mi korun-kéi is. Ezzel a Vár

még érdekesebbé, értékeesebbé válik.”

Ezt a véleményt azonban nem min-denki osztja. Van olyan építésünk is, aki felfogását a következőképpen fog-lalhatná össze:

„Varsó belvárosának gyönyörű közép-kori és reneszánsz épületeit földig rom-bolták a fasiszták, még a puszta falak sem maradtak épségben. S a lengyelek újra felépítették — a régit. A romok helyén vasbetonvázaz, korszerű lakáso-kat rejtő házakat emeltek ugyan, de a külső formákban az ősit, a korabeli homlokzatokat, nyílásokat, a szép színes falfestményeket keltették új életre, a megmaradt tervek, fényképek, emlékek nyomán. Varsó lakói nem tudták elvi-selni, hogy történelmi múltjuk egyik legszebb dokumentuma, amelynek min-den zugához, kövéhez ragaszkodtak, semmivé váljék.

Nehéz volna ezt egyszerűen „műtör-téneti csalásnak” minősíteni. A rekon-strukció e módja is történelmükhöz tartozik.

A mi Várnegyedünk — ha most nem is szenvedett annyit, mint Varsó — ugyancsak sok vihart látott.

1. kép. Az Úri utca 27. sz. helyreállított épület

2. kép. Az Úri utca 32. (baloldalt) és 34. sz. épülete

3. kép. Az Úri utca 32. sz. ház kapualja a feltárt középkori üdőtülkékkel

4. kép. Fortuna utca 15. sz. Teljesen új épület alumínium billenőablakkal (1—4. kép: Hanula Pál felvétele)

Hiba-e hát, ha e viszontagságos történelmi múlt emlékeit újra felépítjük? Hiba-e, ha múltunk tanúit, akár múzeumszerűen is, de megmutatjuk? A XX. század építészetének elég emlékét hagyjuk másutt az utókorra, amely örülni fog, hogy a Várat, mint történelmünk egyik megkövült „zárványát”, számára megőriztük. Hiszen mi magunk is keressük és élvezzük az eltűnt idők hangulatát idéző utcákat itthon és — külföldön. Ne bontsuk meg hát a Vár jellegét, szépségét modern épületekkel. Hiszen korunk építészeti nyelve még maga sem egyértelmű, és ez a városrész nem lehet stíluskísérletek színhelye.”

Íme két vélemény, az építészeink közt zajló viták egyike. Kinek van hát igaza? Mit tegyen a tervező, aki a XX. század eszméit és igényeit szeretné kielégíteni anélkül, hogy a Vár csendjét, harmóniáját megzavarná.

A tervező építész elképzeléseit itt sok meglévő feltétel köti.

Az új lakóházakban mindenestre korszerű lakásokat kell tervezni, ennek ellenkezője elvileg is helytelen és gazdaságilag sem megengedhető. Kétségtelen az is, hogy az új ház külsejének bizonyos fokig bele kell illeszkednie a Várnegyed műemlékeinek együttesébe,

vagyis az utcakép összhatását túlságosan nem zavarhatja meg.

Ez azt jelenti, hogy a tervező számára megközelítően adott az épület magassága, de „foghíjról” lévén szó, a telek szélessége és gyakran mélysége is megszabott. Van, ahol az elpusztult épület megmaradt, műemléknek tekinthető falrészeit fel kell használnia, és csaknem mindig a meglévő alapokra, pincefalakra kell alapoznia új épületét.

A tervezés során tehát már az *alrajzi adottságok* miatt is engedni kell a XX. század építési elveiből.

Ugyanez érvényes a *homlokzatra* is, amelynek erős tagoltsága jellemzi a várnegyedi házakat. A vízszintes osztópárkányok, könyöklőpárkányok és az ablakok feletti szemöldökpárkányok adják a barokk házak vízszintes építészeti elemeit. A pillérek (lizénák), a nyílászkeretek a függőleges vonalakat hangsúlyozzák. A XX. század építészenek ezekre is figyelnie kell, s ezt az építészeti struktúrát a modern elemek megfelelő tagolásával (ablakosztás, francia erkély stb.) kell pótolnia.

A középkori vagy a barokk épületeket a nagy falfelületek és az aránylag

kis ablaknyílások jellemezték, és az ablakok függőleges tendenciájuk voltak. A modern lakás a réginél jóval több világosságot kíván, tehát mi kis falfelületek mellett nagy és vízszintes vonalvezetésű ablakokat tervezünk. Csakhogy az ilyen épületek elkerülhetlenül megbontják, zavarják a Vár utcáinak képét.

A homlokzatok *színezése* is érdekes probléma. A középkorban a téglából és kövekből összerakott falakat bevakolták, és a vakolatra faragottkő utánzatát *festették*. Gyakran csíkos vagy kis mezőkre osztott mintákkal borították a felületet, de mindenképpen színezték. A barokk és klasszicista kor ugyancsak színezte a homlokzatot. Az alapsíkokat és a belőle kiemelkedő párkányokat, kereteket más-más színnel vonták be, hogy az építészeti elemeket még jobban hangsúlyozzák.

Ma, amikor a homlokzatok színezése ugyancsak divatos, ügyelnünk kell az utcakép színharmóniájára is.

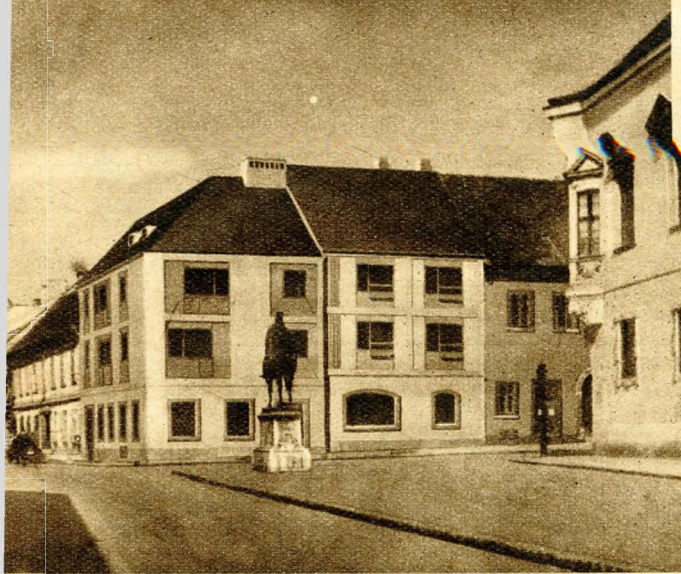
A modern építés lapos *tetővel* dolgozik, viszont a Várban — úgy hiszem, nem kell indokolni — magas tető a „kötelező”. Hiszen az utcák hangula-

tának itt egyik lényeges motívuma a kisméretű, úgynevezett hódfarkú cserpekkel fedett tetők festői sora. A XX. század építésze tehát a tetőkialakításnál is megalkuvásra kényszerül.

A várbeli utcaképek egységének még a *párkányok* is alkotóelemei. A tetők alatt végigfutó koronázó párkányok árnyékhatásukkal mintegy lezárják az utca „falait”, ezzel bensőségesé teszik az utca térhatását. Az új épületeknek tehát lehetőleg ugyancsak párkánnyal kell készülniük, ha nem akarunk törést okozni a városkép összhangjában.

Ugyanilyen megalkuvásokra kényszerülne az az építész is, aki a teljes „műzeummá” alakítás elvét vallva fogna a tervezéshez. Akár a régi, elpusztult homlokzatot építené újra, akár egy új, de régieskedő (archaizáló) homlokzati tervvel kísérletezne, mindenképpen ellentétbe kerülne a korszerű lakásépítés elveivel. A lakásokat „nyomorítaná” meg. A homlokzat pedig mégiscsak kopírozás vagy „utánézés” lenne, amelyről mindig hiányzik a régi épületek eredetisége és őszintesége. Az ilyen könnyen kulisszaépületté válnék, az öreg, „természetesen nőtt” házak között.

A két elvet — mint látjuk — megalkuvás nélkül követni nem lehet.

5. kép. A Szentháromság utca és Úri utca sarkára tervezett két modern épület. Az épületek tervét a romházak helyére rajzoltuk

Az igazság valahol a középuton van, s ezt a megalkuvást a Várban — de csakis a Várban — tudomásul kell vennünk. Valójában nem is megalkuvás ez, hanem a tervező művész alázata a Vár nagy történelmi és művészi egysege iránt.

Ezt a helyes irányt viszont nem könnyű megtalálni. A Várnegyedben eddig felépített új házak s az építésre váró tervek éppen ezt az iránykeresést tükrözik.

Lássunk előzülük néhányat:

Pár éves az *Úri utca* 27. számú lakóház (lásd az 1. képet). Egyemeletes magas-

beli képet. A tervezőnek Kacziaba Ferenc építésmérnöknek sikerült az eredeti utcaképhez teljesen beilleszteni művét. Ezt ő a századunk első felére jellemző építészeti formákkal érte el.

Az *Úri utca* 32. számú ház (lásd : a 2. kép bal oldalát) elemei már modernebbek. Tervezője, *Farkasdy* Zoltán építésmérnök, megőrizte a nagyon szép régi kapualjat és a körülötte megmaradt falrészeket, de a homlokzat formai felbontásában már más elvet követett. A függőleges falnyílások a menyezettől a padlóig terjedő francia erkélyekké és virágos ablakokká váltak. A vízszintes szerkezetek helyét csupán sötét vízszintes csíkok jelzik.

A szomszédos *Úri utca* 34. sz. ház (1. a 2. kép közepén) *Dragonics* Tamás építésmérnök alkotása. A megmaradt és megtartott földszint ívei fölé négy ablak került. A függőleges nyílásárnyokat az ablakok kőkerete fölé mélyített fülkék hangsúlyozzák. A nyílások így jól illeszkednek a szomszédos épületek ablakainak sorába. Az emeleti nagy üvegfelületek mégis korunkat idézik.

A *Fortuna utca* 15. sz. 2 emeletes épület (1. 4. képet) ismét *Farkasdy* Zoltán alkotása, és

6. kép. A Tánemes utca 24. sz. telek helyére berajzolt modern épületterv

sok vitára ad okot. A függőleges vonalú billenő alumínium ablakok talán kissé kicsinyek, viszont a megmaradó nagy falfelületek jó ellentétét képezik a második emelet loggiasorának. Az ott végigfutó korlátrács kiegyenlítő sávként szerepel a szomszédos párkányok között.

Az alább következő házaknak még csupán tervük készült el.

Az *Úri* és a *Szentháromság utca* sarkán állott egykor a „Fehér Galamb” vendéglő. Helyére és a szomszédos telekre *Körner József* építészmérnök tervezett két új házat. Az 5. képbe belefestett perspektivikus terv szerint a Szentháromság utcai épület a modern vázszerkezetet és a beleépített úgynevezett kitöltő falak szerkezetét szimbolizálja. A földszint ablakai boltívesek, míg az emeletiek vízszintes tendenciájúak. A vízszintes — vagyis korunk építészetét tükröző — vonalvezetést a tervező függőleges irányú színezett mezőkkel kívánja az utcakép rendszerébe beállítani. Ugyanez a megfontolás teremtette meg a sarokház tervét is.

A *Táncsics utca* 20. sz. ház terve (l. 6. sz. kép) megtartja a régi földszinti falazatot, helyreállítja a földszint feletti konzolokat, és középkori mintára kiugrasztja az első és a második emeletet. Tervezők: *Müller Éva* és ifj. *Dávid Károly*. A földszint és a magas tető közti kétemeletes felületet a tervezők a vázszerkezet hangsúlyozásával egyenlő mezőkre osztották fel, s ezekbe ferdén, délkeletre nézően állították be a meyezettől padlóig érő erkélyajtókat. Itt már a XX. század második felének építészete tör magának utat egy vári foghíjon.

A *Fortuna u.* 21. sz. épület földszintjén KÖZÉRT üzlet lesz majd (l. 7. sz. képet). A köpillérek között a kirakatok és a kapualj üvegfelületei húzódnak meg. Az emelet kiugratott, és a három franciaablak körüli falfelületet színes sgraffito-díszítés borítja a középkori színes homlokzatok mintájára. Tervező *Dr. Radnai Loránt*.

7 kép. A *Fortuna* utca 21. sz. telekre tervezett sgraffito-homlokzatos épület. A földszinten üzlet

Amint látjuk, a Vár új épületeinek művészi nyelve egyáltalán nem egységes. A tervezők más és más úton keresik a helyeset, az ide illő és mégis modern művészt. Mert a XX. századnak is meg kell jelennie a Várban, csak az a kérdés, *hogyan?*

Már nincs sok foghíj a Várban. — Ezekhez a még meglevő sebekhez csakis féltő szeretettel szabad hozzányúlunk.

Az új épületek és tervek felett még bizonyára fogunk vitatkozni, de e vitát végül is nem mi döntjük el, hanem azok, akik 50—100 év múlva — reméljük — jóakaratosan bírálva járják majd a helyreállított Vár öreg utcáit.

Dr. Radnai Loránt
okl. építészmérnök

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest, V., Petőfi Sándor u. 17
Telefon: 188-296, 188-307

ÉLET ÉS TUDOMÁNY

1960 JUL 17.